

POROZUMIENIE O OCHRONIE POPULACJI EUROPEJSKICH NIETOPERZY (EUROBATS)

Raport z realizacji postanowień Porozumienia w Polsce w 2012 roku

A. Informacje ogólne

Strona:	Rzeczpospolita Polska
Data sporządzenia Raportu:	marzec 2013
Okres sprawozdawczy:	styczeń – grudzień 2012
Właściwy organ sprawozdający:	Ministerstwo Środowiska

B. Status populacji nietoperzy na terytorium strony

1. Podstawowe informacje o składzie rodzimej fauny nietoperzy

Do tej pory potwierdzono stałe występowanie w Polsce 21 gatunków nietoperzy. 20 z nich należy do rodziny mroczkowatych, a jeden (podkowiec mały *Rhinolophus hipposideros*) do podkowcowatych.

Dodatkowo, sporadycznie odnotowywano nietoperze należące do 4 dalszych gatunków: podkowca dużego *R. ferrumequinum*, karlika Kuhla *Pipistrellus kuhlii*, nocka ostrousznego *Myotis oxygnathus* (dawniej klasyfikowanego jako *M. blythii*), oraz borowca olbrzymiego *Nyctalus lasiopterus*. Do tej pory nie ma dowodów na rozmnażanie się tych czterech gatunków w Polsce.

2. Status i trendy

Raport na temat stanu ochrony siedlisk przyrodniczych i gatunków, objętych załącznikami I, II, IV i V Dyrektywy Siedliskowej stanowiący część raportu z wdrażania tej dyrektywy, opracowany w 2007 roku i przesłany Komisji Europejskiej, wykazał, że prawie połowa gatunków nietoperzy występujących w Polsce (9 gatunków) jest we właściwym stanie ochrony. Są to następujące gatunki:

Karlik drobny *Pipistrellus pygmaeus*,

Karlik malutki *Pipistrellus pipistrellus*,

Karlik większy *Pipistrellus nathusii*,

Nocek rudy *Myotis daubentonii*,

Nocek Brandta *Myotis brandti*,

Nocek Nattera *Myotis natteri*,

Gacek brunatny *Plecotus auritus*,

Mroczek późny *Eptesicus serotinus*, z tymże nie jest znany jego stan w regionie biogeograficznym kontynentalnym,

Nocek wąsatek *Myotis mystacinus*.

3. Środowisko i kryjówki

W ostatnich latach coraz częściej spotyka się wykorzystywanie przez borowce wielkie *Nyctalus noctula* w charakterze schronień szczelin i strychów budynków, w szczególności bloków mieszkalnych wznoszonych w technologii wielkopłytywowej. Jest to zjawisko występujące najczęściej w Polsce południowej i zachodniej, w okresie letnim (kolonie rozrodcze), ale również w okresie hibernacji.

4. Lista zagrożeń

Ogólne zagrożenia dla nietoperzy są w Polsce podobne do tych charakterystycznych dla wielu krajów europejskich. Wśród nich największe znaczenie dla polskich nietoperzy mają: fragmentacja siedlisk, zmniejszanie się liczby odpowiednich schronień, rozwój energetyki wiatrowej a czasami także celowe zabijanie przez ludzi. Zagrożeniem jest też wykonywanie prac remontowo-budowlanych bez wcześniejszej ekspertyzy chiropterologicznej lub z ekspertyzą na słabym poziomie merytorycznym. W efekcie, niejednokrotnie, całe kolonie zwierząt giną zamurowane w szczelinach.

5. Zbieranie, analiza, interpretacja i upowszechnianie danych

W 2012 r. Inspekcja Ochrony Środowiska w ramach Biblioteki Monitoringu Środowiska (BMS) opublikowała II i III część przewodników metodycznych do monitoringu gatunków roślin, zwierząt i siedlisk przyrodniczych. Są one dostępne m.in. w formie elektronicznej (PDF) na stronie internetowej **GIOŚ** pod adresem:

<http://www.gios.gov.pl/siedliska/default.asp?nazwa=publikacje&je=pl>.

Przed wydaniem ww. przewodników, opisane w nich metodyki, zostały przetestowane w trakcie prac monitoringowych wykonanych w latach 2009-2011 w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska (PMŚ) – programu „Monitoring gatunków i siedlisk przyrodniczych ze szczególnym uwzględnieniem specjalnych obszarów ochrony siedlisk Natura 2000 – faza trzecia” realizowanego na zlecenie Głównego Inspektoratu Ochrony Środowiska (GIOŚ), jak również innych wcześniejszych prac badawczych i inwentaryzacyjnych. Część dotycząca

nietoperzy opisana jest tomie pt. "Monitoring gatunków zwierząt. Przewodnik metodyczny. Część trzecia". Obejmuje ona m.in. instrukcję do monitoringu nietoperzy w schronieniach zimowych oraz szczegółowy opis metodyk monitoringów (schronienia letnie i zimowe) dla poszczególnych 5 gatunków nietoperzy: mopka, nocka: Bechsteina, łydkowłosego i orzęsionego oraz podkowca małego. Metodyki monitoringu, w tym waloryzacje parametrów są dostosowane do wymagań raportowych z wdrażania Dyrektywy Siedliskowej w zakresie dotyczącym stanu ochrony gatunku, a obowiązujących kraje członkowskie Unii Europejskiej, oparte są o uwarunkowania biologiczne i ekologiczne danego gatunku. Należy przy tym zaznaczyć, że jest to pierwsza propozycja zestandaryzowanych monitoringów, w tym sposobów oceny stanu ochrony gatunków, które w miarę pozyskiwania szerszej wiedzy o ich biologii i ekologii mogą być w przyszłości zmodyfikowane.

Ponadto w 2 numerach Biuletynu Monitoringu Przyrody: Nr 7. 2010/1 i Nr 10. 2012/12, wydawanego przez Inspekcję Ochrony Środowiska w ramach Biblioteki Monitoringu Środowiska, zostały przedstawione syntetyczne informacje o wynikach monitoringu prowadzonego w latach 2009-2011, w tym - monitorowanych gatunków nietoperzy.

Na terenie następujących województw odbyły się (często coroczne) liczenia i monitoring nietoperzy:

Kujawsko-Pomorskie - W roku 2012 władze miasta Bydgoszczy zleciły zbadanie siedlisk nietoperzy, rozpoznanie gatunków, liczenie żyjących tam nietoperzy. Pozyskane informacje będą użyte m.in. podczas podejmowanie decyzji o remontach i ociepleniach budynków obligując właścicieli budynków do m.in. powieszenia budek dla nietoperzy.

Lubuskiego - w rezerwacie przyrody „Nietoperek” i w obiektach wolnostojących. Przeprowadzono też monitoring warunków mikroklimatycznych w rezerwacie przyrody obejmującym cały system podziemny Centralnego Odcinka Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego. W rezerwacie przyrody „Nietoperek” Wyniki pokazały wzrost liczebności nietoperzy o około 8 000 osobników (głównie nocka dużego *Myotis myotis*). Łączna liczba hibernujących nietoperzy zbliżona jest do maksymalnej, jaką odnotowano w 2008 roku.

Mazowieckim - w Kampinoskim Parku Narodowym. Informacje o wynikach z liczeń przedstawione były 29.09.2012 na konferencji Towarzystwa Przyrodniczego „Bocian” i opublikowane na stronie internetowej Parku. Ponadto w Parku Narodowym „Bory Tucholskie” przeprowadzono kontrole 148 trocinobetonowych schronów dla nietoperzy,

rozwieszonych w 2011 roku. Monitoring wykazał wykorzystanie schronów przez nietoperze w ponad 90 %. Gatunkiem zdecydowanie dominującym w budkach jest karlik większy *Pipistrellus nathusii*, sporadycznie notowane są również pojedyncze osobniki nocka dużego *Myotis myotis* i nocka Nattera *Myotis nattereri*.

Na terenie województwa **opolskiego** zrealizowano coroczny zimowy monitoring nietoperzy we wszystkich znanych zimowiskach, prowadzony przez Uniwersytet Opolski.

Podkarpackie - Wydziału Spraw Terenowych II w Przemysłu Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Rzeszowie wspólnie z pracownikami Zespołu Parków Krajobrazowych w Przemysłu na terenie fortu Salis Soglio w Siedliskach koło Przemyśla. Wyniki z przeprowadzonych liczeń są przekazywane Centrum Informacji Chiropterologicznej z siedzibą w Krakowie.

Podlaskiego - prowadzone przez Suwalski Park Krajobrazowy, Łomżyński Park Krajobrazowy Doliny Narwi, oraz Towarzystwo Przyrodnicze Bocian we współpracy z Ogólnopolskim Towarzystwem Ochrony Nietoperzy.

Pomorskim i Warmińsko-mazurskim – prowadzone przez PTO Salamandra. Skontrolowano około 30 obiektów. Ponadto na zlecenie RDOŚ w Gdańsku prowadzony jest monitoring nietoperzy zimujących w pomieszczeniach Twierdzy Wisłoujście. Działania prowadzone przez RDOŚ w Twierdzy mają na celu utrzymanie zimowiska i miejsca jesiennego rojenia nietoperzy, a także utrzymanie oraz polepszenie warunków mikroklimatycznych panujących w pomieszczeniach fortyfikacji. W Twierdzy występują między innymi nocek duży i nocek łydkowłosy (*Myotis dasycneme*), gatunki umieszczone w Załączniku II Dyrektywy Siedliskowej

na zlecenie RDOŚ w Gdańsku prowadzony jest monitoring nietoperzy zimujących w schronie (bunkrze). Działania prowadzone przez RDOŚ mają na celu utrzymanie zimowiska i miejsca odbywania przez nietoperze godów, a także utrzymanie oraz polepszenie warunków mikroklimatycznych panujących w obiekcie. W schronie występuje między innymi nocek duży *Myotis Myotis*, gatunek umieszczony w Załączniku II Dyrektywy Siedliskowej.

Świętokrzyskiego - prowadzone Świętokrzyską Grupę Chiropterologiczną.

C. Działania podjęte w celu wprowadzenia w życie artykułu III Porozumienia

6. Działania prawne na rzecz ochrony nietoperzy, z uwzględnieniem wprowadzania przepisów w życie.

Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska przygotowała i wydała w 2011 r. publikację pt. „Wytyczne w zakresie prognozowania oddziaływań na środowisko farm wiatrowych” dostępną także pod adresem internetowym:

http://www.gdos.gov.pl/files/OOS_zal/Wytyczne-w-zakresie-prognozowania-oddziaływan-na-srodowisko-farm-wiatrowych.pdf.

Jednakże, powyższa publikacja jedynie sygnalizuje możliwość negatywnego oddziaływania przedsięwzięć z zakresu energetyki wiatrowej na nietoperze i nie przedstawia żadnych szczegółowych rozwiązań w powyższej kwestii. Tego typu zagadnienia zostaną zaprezentowane w przygotowywanej obecnie przez Generalną Dyrekcję Ochrony Środowiska publikacji pt „Wytyczne dotyczące oceny oddziaływania elektrowni wiatrowych na nietoperze”, nad która prace wciąż trwają.

Zarządzeniem nr 57 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 22 listopada 2011 r wprowadzono, obowiązującą od 1.01.2012 r.: „Instrukcję ochrony lasu” - dokument wewnętrzny do stosowania przez jednostki organizacyjne PGL LP.

W części I Profilaktyka i ochrona lasu uwzględniono rozdział Ochrona nietoperzy i innych pożytecznych ssaków: - poniżej treść rozdziału:

Aktywna ochrona nietoperzy w lesie polega na:

a) zachowaniu środowiska ich występowania, zapewnianym przez mozaikowość środowiska leśnego, urozmaiconą granicę polno-leśną, zachowanie śródleśnych obszarów wilgotnych i zbiorników wodnych, renaturyzację potoków i preferowanie biologicznych metod ochrony lasu;

b) ochronie schronień:

– letnich – pozostawianie starych i dziuplastych drzew, remontowanie zasiedlonych budynków poza okresem rozrodu,

– zimowych – zabezpieczenie przed niekontrolowaną penetracją, przez zamykanie wejść na zimę,

– przejściowych i godowych;

c) tworzeniu nowych kryjówek – przede wszystkim skrzynek nadrzewnych, zalecanych tam, gdzie brakuje naturalnych schronień. Wykonuje się je najczęściej z drewna – powinny być szczelne, trwałe, z szorstką powierzchnią wewnętrzną i ciasnym szczelinowym wlotem (15–20 mm), zlokalizowanym w dolnej części. Należy umożliwić ich czyszczenie przez otwierany

daszek lub przednią ściankę. Istniejące modele skrzynek różnią się kształtem, wielkością i zastosowanym materiałem.

Dla nietoperzy największe znaczenie ma staranność wykonania i rodzaj zastosowanego materiału.

Skrzynki powinny się wieszać grupowo, wzdłuż dróg, zrębów, linii oddziałowych, przy granicy z terenami otwartymi, w pobliżu zbiorników wodnych, na wysokości 3–5 m. Należy wybierać miejsca nasłonecznione, osłonięte od wiatru i deszczu, tak aby wlot nie był zasłonięty przez gałęzie. Czyszczenie i bieżącą konserwację skrzynek prowadzi się od listopada do kwietnia. Zaleca się ewidencjonowanie zimowisk nietoperzy, w których w ciągu 3 kolejnych lat choć raz stwierdzono ponad 200 osobników. Dla takich stanowisk wymagane jest ustalenie przez właściwy terytorialnie organ ochrony przyrody stref ochrony, obejmujących kryjówki zajmowane przez nietoperze.”

W rozdziale: Ochrona różnorodności biologicznej w praktyce leśnej

Jednym z zadań współczesnego leśnictwa wielofunkcyjnego jest gospodarka martwą materią organiczną w lesie. Drewno martwych drzew jest ważnym elementem ekosystemu leśnego, wpływającym korzystnie na fizyczne, chemiczne i biologiczne właściwości gleby, a także stwarzającym dobre warunki do rozwoju wielu organizmów.

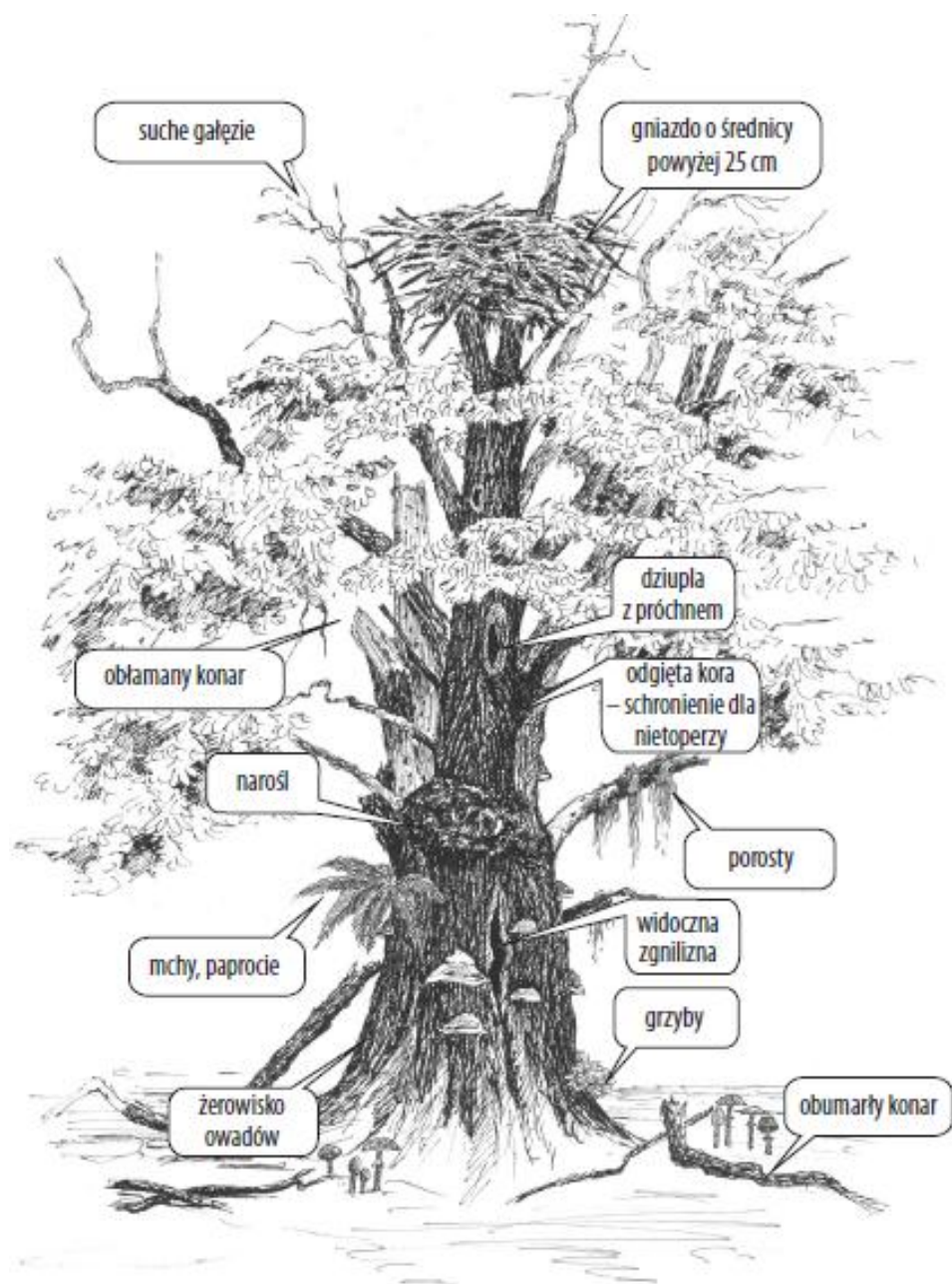
Większość zagrożonych i ginących gatunków leśnej fauny związana jest, przynajmniej w części swojego cyklu życiowego, ze starymi drzewami w różnym stanie fizjologicznym (od zdrowych, poprzez zamierające na pniu, do martwych), drzewami dziuplastymi i pniakami. Drzewa i rozkładające się drewno to ostoje i siedliska tysięcy leśnych organizmów (bakterii, grzybów, glonów, porostów, roślin naczyniowych, mięczaków, owadów, płazów, gadów, ptaków i drobnych ssaków). Organizmy te są zagrożone m.in. wtedy, gdy zbyt rygorystycznie usuwa się z lasu posusz, złomy i wywroty, spala resztki pożrębowe czy gałęzie.

W celu zachowania trwałości lasu i ciągłości jego funkcji dąży się do ochrony różnorodności biologicznej przez:

a) zachowanie i odtwarzanie cennych elementów środowiska przyrodniczego, takich jak: torfowiska, bagna, łąki śródleśne, murawy kserotermiczne, ciekły, zbiorniki wodne, wydmy i inne;

b) stwarzanie lub poprawianie warunków egzystencji w środowisku leśnym organizmom chronionym, zagrożonym oraz uważanym za pożyteczne, np. mrówkom i innym drapieżnym owadom, pasożytom, płazom, gadom, ptakom, nietoperzom i innym;...”

Zamieszczono także rycinę prezentującą wygląd pozostawianych w lesie drzew biocenotycznych - w opisie uwzględniono potrzeby wynikające z zachowań nietoperzy.

7. Ważne dla ochrony nietoperzy obszary i obiekty, które zostały zidentyfikowane i objęte ochroną, oraz zabiegi z zakresu ochrony czynnej zrealizowane na innych obszarach

W okresie listopad – grudzień 2012 r. Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w województwie dolnośląskim zleciła wykonanie prac związanych z zabezpieczeniem kolonii rozrodzanej nocka dużego (ok. 1000 osobników) na strychu budynku mieszkalnego w Rościszowie, gmina Pieszyce, tj. zamontowanie platformy pod kolonią nietoperzy na części strychu oraz wykonanie dalszych prac zabezpieczających (w tym wymiana elementów ścian

i stropu). Prace zostały sfinansowane przez Regionalną Dyрекcję Ochrony Środowiska we Wrocławiu na wniosek Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Przyrody „pro Natura” i wykonane przez PTPP „pro Natura”.

Z tych samych środków w ramach porozumienia z RDOŚ w Gorzowie **województwo lubuskie** odnowiono i naprawiono zabezpieczenie bunkrów w Międzyrzeckim Rejonie Umocnień – Muzeum Fortyfikacji i Nietoperzy, największej polskiej zimowej kolonii nietoperzy.

W 2012 r. pracownicy Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w **województwie opolskim** zlokalizowali kolonię rozrodczą nocka dużego w kościele Św. Wojciecha w Kowalach o liczebności powyżej 100 osobników.

W roku 2012 w **województwie pomorskim** wykonano następujące zadania:

Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Gdańsku we współpracy z Zarządcą terenu Twierdzy Wisłoujście, podjął zadania mające na celu polepszenie warunków siedliskowych nietoperzy. Na podstawie ustaleń projektu planu zadań ochronnych dla Obszaru Natura 2000 Twierdza Wisłoujście PLH220030 prowadzone są następujące działania:

- w miejscu zniszczonej ściany w jednym z bastionów Twierdzy – Bastionie Południowo-Wschodnim na okres hibernacji nietoperzy zawieszono kotarę z tworzywa sztucznego, która zabezpiecza wnętrze obiektu przed nadmiernym wychłodzeniem w okresie zimowym;
- w otworach kominów wentylacyjnych w sklepieniach bastionów Ostroróg i Południowo-Wschodni zamontowano 6 klap chroniących wnętrze bastionów przed wychłodzeniem;
- w bastionach Twierdzy zainstalowano 10 termohigrometrów w celu monitorowania zmian mikroklimatycznych w zimowisku;
- granice obszaru Natura 2000 Twierdza Wisłoujście oznakowano 2 tablicami urzędowymi;
- Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Gdańsku we współpracy z Radą Dzielnicy Gdańsk Oliwa, podjął zadania mające na celu polepszenie warunków siedliskowych nietoperzy. Na podstawie ustaleń projektu planu zadań ochronnych dla

Obszaru Natura 2000 Bunkier w Oliwie PLH220055 prowadzone są następujące działania:

- w obiekcie zainstalowano 2 termohigrometry w celu monitorowania zmian mikroklimatycznych w zimowisku;
- granice obszaru Natura 2000 Bunkier w Oliwie oznakowano 1 tablicą urzędową;
- W ramach realizacji zadania pod nazwą: „Ochrona nietoperzy na obszarach dwóch województw poprzez ograniczanie zagrożeń, poprawę warunków bytowania i promowanie właściwych zachowań społecznych” podjęto działania polegające na konserwacji i naprawie zabezpieczeń (kraty, drzwi) obiektów naziemnych wraz z odkrzaczaniem wlotów dla nietoperzy do tych obiektów oraz oczyszczania z guana trzech obiektów podziemnych na terenie gminy Międzyrzecz w rezerwacie przyrody „Nietoperek” i obszarze Natura 2000 Nietoperek PLH 080003. Zadanie zostało sfinansowane przez NFOŚiGW.

W 2012 r. na terenie **województwa śląskiego** stwierdzono następujące nowe, ważne dla ochrony nietoperzy obszary i obiekty:

- Jaskinia Wiślańska (powiat cieszyński, gmina Brenna), zimowisko 130-160 osobników, co najmniej 7 gatunków nietoperzy, dane z dokumentacji projektowej dla „Stanowiska Dokumentacyjnego jaskinia Wiślańska”;
- strych Szkoły Podstawowej w Ślęzanach (powiat częstochowski), letnie schronienie ponad 330nocków dużych (Mysłajek R. W., Czechowski D. 2012. Kolonia rozrodcza nocka dużego *Myotis myotis* w Ślęzanach w województwie śląskim. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą* 68 (1): 78-80).
- Odkryto nowe zimowe schronienie podkowca małego w Beskidzie Wyspowym, w okolicach góry Mogielica (przez m.in. PTPP „pro Natura” oraz naukowców z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie).
- Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Lublinie w ramach projektu „Wdrażanie zadań ochronnych na obszarach sieci Natura 2000 i rezerwatach przyrody w województwie lubelskim” POIS.05.01.00-00-389/12 zaplanowanego do realizacji na lata 2013 – 2014 przewidziała zabezpieczenie zimowego schronienia nietoperzy w kamieniołomie w Bochothnicy. W ramach projektu planuje się zamontowane 200

budek lęgowych dla nietoperzy w miejscach wskazanych w planie zadań ochronnych dla obszaru „Płaskowyż Nałęczowski” PLH060015.

W 2012 r. na terenie **województwa warmińsko-mazurskiego** stwierdzono 2 istotne stanowiska nietoperzy:

- Stanowisko zimowe obejmujące odcinek kolektora burzowego o długości ok. 700 m łączącego osiedla Brzeziny i Jaroty w Olsztynie. Kolektor jest miejscem zimowania nietoperzy (w 2012 r. stwierdzono 2569 osobników, w 2013 r. – 3412) głównie nocka Natterera (*Myotis nattereri*) (w 2012 r. – 2454 osobników, w 2013 r. – 3314) i nocka rudego (*Myotis daubentonii*) (w 2012 r. – 95 osobników, w 2013 r. – 84). Ponadto w latach 2012 – 2013 zanotowano także zimowanie nielicznych osobników gacka brunatnego (*Plecotus auritus*) i mopka (*Barbastella barbastellus*). Aktualnie RDOŚ w Olsztynie prowadzi konsultacje z zarządcami terenu w celu objęcia ochroną prawną tego stanowiska.
- Kryjówka rozrodcza nietoperzy w rezerwacie przyrody „Jezioro Nidzkie”. W związku z działaniami na potrzeby opracowywania planu ochrony dla rezerwatu przyrody „Jezioro Nidzkie”, w listopadzie 2012 r. została przeprowadzona wizja terenowa przez pracownika Uniwersytetu Wrocławskiego, której celem było dokonanie oceny stopnia zasiedlenia przez nietoperze domków letniskowych na terenie ośrodka wypoczynkowego „Polanka”, znajdującego się w granicach ww. rezerwatu przyrody (działka 1188, obręb Karwica, gmina Ruciane-Nida). Ze względu na okres wykonywania oględzin, dokonanie powyższego możliwe było jedynie na podstawie poszukiwań odchodów nietoperzy na ścianach zewnętrznych oraz w szczelinach konstrukcyjnych budynków. Kontroli poddano 70 domków letniskowych, z czego na 28 domkach stwierdzono ich odchody. Na podstawie ilości zaobserwowanych odchodów oszacowano, że zasiedlonych jest 27 domków, w których bytuje od kilku do kilkunastu osobników, a w jednym przypadku jest to prawdopodobnie kolonia licząca co najmniej kilkadziesiąt nietoperzy. Łączną liczebność nietoperzy we wszystkich domkach na terenie ośrodka „Polanka” szacuje się na kilkaset osobników. Ww. budynki stanowią miejsca rozrodu nietoperzy z rodzaju karlik (możliwe trzy gatunki: karlik większy *Pipistrellus nathusii*, malutki *Pipistrellus pipistrellus* i drobny *Pipistrellus pygmaeus*), mroczek (możliwe trzy gatunki: mroczek późny *Eptesicus serotinus*, poźlocisty *Vespertilio murinus* i posrebrzany *Eptesicus nilssonii*) oraz nocek wąsatek *Myotis mystacinus* i nocek Brandta *Myotis brandtii*. W

sezonie letnim (okres od maja do sierpnia) Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Olsztynie zamierza zlecić wykonanie pełnej inwentaryzacji nietoperzy na terenie ww. ośrodka wypoczynkowego.

Ze środków NFOŚiGW w **województwie Zachodniopomorskim**, w Puszczy Bukowej RDOŚ Szczecin odnowił i przystosował dla potrzeb nietoperzy 13 bunkrów z czasów wojny. W bunkrach zamontowano zbiorniki wodne aby stworzyć właściwy mikroklimat. Jeden z bunkrów przeznaczono dla nietoperzy wymagających rehabilitacji. Ponadto zakupiono 100 nowych i wyremontowano stare budki lęgowe. Łącznie jest ich prawie 350.

W celu zwiększenia ilości schronień letnich leśnicy z Państwowego Gospodarstwa Leśnego **Lasy Państwowe** na gruntach w zarządzie corocznie wywieszają budki dla nietoperzy (szacowana liczba rocznie ok. 7000 sztuk w 430 nadleśnictwach) oraz prowadzą konserwację starych.

8. Działania mające na celu promowanie świadomości potrzeby ochrony nietoperzy

- o Departament Ochrony Przyrody Generalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w dniu 13 września 2012 r. zorganizował konferencję pn.: „Ochrona siedlisk zwierząt w miastach”, dotyczącą ochrony siedlisk o charakterze antropogenicznym, wykorzystywanych przez synantropijne gatunki ptaków i nietoperzy. Mając na uwadze fakt, iż problem związany z termomodernizacją budynków stanowi przedmiot zainteresowania wielu interesariuszy, na konferencję zostali zaproszeni zarówno przedstawiciele administracji rządowej i samorządowej, przedstawiciele Krajowego Związku Lokatorów i Spółdzielców, przedstawiciele stowarzyszeń zrzeszających osoby zajmujące się projektowaniem w budownictwie oraz przedstawiciele świata naukowego i organizacji pozarządowych. Na konferencji zostały poruszone ogólne tematy związane z biologią gatunków zwierząt, wykorzystujących siedliska o charakterze antropogenicznym, jak również uwarunkowania prawne, na które musi zwrócić uwagę inwestor przed rozpoczęciem i podczas prowadzenia prac remontowych oraz konkretne rozwiązania minimalizujące negatywny wpływ prowadzenia termomodernizacji budynków.

- Ponadto w 2012 r. Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska wydała publikację pt.: „Gatunki nietoperzy występujące w Polsce”, zawierającą rysunki i opisy wszystkich gatunków nietoperzy występujących na terenie naszego kraju.

Regionalne dyrekcje ochrony środowiska na terenie poszczególnych województw realizowały działania z zakresu ochrony czynnej nietoperzy, prowadziły szkolenia, warsztaty, prelekcje, etc. oraz wydały materiały edukacyjne z zakresu ochrony nietoperzy. Poniżej znajduje się pełne zestawienie realizowanych działań, sporządzone na podstawie informacji przesłanych przez regionalne dyrekcje ochrony środowiska.

- RDOŚ w Bydgoszczy przeprowadził cykliczne warsztaty pn „Ochrona ptaków i nietoperzy podczas prac remontowych i ociepleniowych budynków” adresowanych do urzędników, spółdzielni mieszkaniowych, policji, straży miejskiej, NGO.
- Wzorem lat poprzednich, RDOŚ w Katowicach opublikowała artykuły w prasie informujące o zagrożeniu płynącym dla nietoperzy z powodu turystów odwiedzających zimą jaskinie, z prośbą o ograniczenie zwiedzania jaskiń w miesiącach zimowych.
- Urząd Miejski w Puławach wydał 3 000 broszur edukacyjnych informujących m.in. o mieszczącej się tam kolonii rozrodczej nietoperzy.
- W lutym w ramach akcji „Ferie z Parkiem Narodowym „Bory Tucholskie” kilkakrotnie przeprowadzono zajęcia edukacyjne dla dzieci pt. „Pokochać nietoperze”, których celem było zapoznanie dzieci z tą grupą ssaków, uświadomienie istniejących zagrożeń i potrzeby ochrony nietoperzy. Zajęcia zastały dopisane do oferty edukacyjnej Parku i w miarę zapotrzebowania, realizowane są w ciągu całego roku.
- Zorganizowanie, we współpracy z Urzędem Miasta we Włocławku, Urzędem Miasta w Koronowie, Urzędem Miasta w Inowrocławiu, Urzędem Miasta w Brodnicy oraz Urzędem Miasta Chełmno cyklu warsztatów dla spółdzielni mieszkaniowych oraz firm podejmujących prace termomodernizacyjne budynków mieszkalnych na temat ochrony siedlisk ptaków oraz nietoperzy występujących w miastach.
- W ramach warsztatów „Blżej natury” dla pracowników starostw powiatowych oraz pracowników gmin z terenu powiatów omówiono m.in. tematykę występowania i ochrony nietoperzy w kontekście prac termomodernizacyjnych budynków. W 2012 r. zrealizowano warsztaty w miastach powiatowych: Toruniu, Inowrocławiu, Włocławku, Żninie, Tucholi, Brodnicy, Sępólnie Krajeńskim, Rypinie i

Aleksandrowie Kujawskim, w których uczestniczyło łącznie ponad 100 osób, głównie pracowników starostw i gmin.

- We współpracy z towarzystwem ekologicznym Alauda zrealizowano dwa szkolenia dla przedstawicieli spółdzielni i wspólnot mieszkaniowych w ramach projektu „Toruń miastem ptaków”. W ramach ww. szkoleń przygotowano wystąpienie wraz z prezentacją na temat gatunków chronionych ptaków i nietoperzy występujących w obrębie budynków mieszkalnych oraz przepisów prawa ochrony przyrody.
- Na stronie BIP Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Gorzowie Wielkopolskim zamieszczono folder informacyjny o Specjalnym Obszarze Ochrony Siedlisk Natura 2000 Nietoperek PLH080003.
- Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Katowicach zorganizowała kampanię informacyjną w prasie regionalnej i na portalach internetowych XI. 2011 r. – I. 2012 r., dotycząca ochrony nietoperzy w miejscach hibernacji, pn.: „Spokojny sen nietoperza”;
- Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Katowicach opublikowała ulotki informacyjnej dotyczącej ochrony nietoperzy pn. „Barwny cień skrzydeł, czyli nocne sekrety nietoperza”.
- 8 października 2012 r. w Nadleśnictwie Limanowa odbyła się międzynarodowa „Noc Nietoperzy”, zorganizowana przez Regionalną Dyrekcję Lasów Państwowych w Krakowie, Centrum Koordynacji Projektów Środowiskowych, Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Małopolskiego, Polskie Towarzystwo Przyjaciół Przyrody „pro Natura”, Wydział Leśny Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu oraz Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie. Podczas spotkania prezentowano referaty dotyczące ochrony nietoperzy, opracowania planów zadań ochronnych dla ostoi Natura 2000, w których przedmiotem ochrony są nietoperze oraz założenia projektu „Ochrona podkowca małego w Polsce” (więcej na stronie: <http://www.bestpractice-life.pl/aktualnosci/noc-nietoperzy-w-nadlesnictwie-limanowa.html>).
- 14 marca 2012 r. w Ośrodku Edukacyjnym LKP w Roztoce Ryterskiej odbyło się seminarium pn.: „Praktyczne metody ochrony nietoperzy w Beskidach” zorganizowane przez LKP „Lasy Beskidu Sądeckiego”, Polskie Towarzystwo Przyjaciół Przyrody „pro Natura”, Wydział Leśny Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, Zespół Parków Krajobrazowych Województwa Małopolskiego. Celem seminarium była prezentacja aktualnych dokonań, zagrożeń i potrzeb, a także dyskusja

na temat przyrody Beskidów i praktycznych metod jej ochrony, ze szczególnym uwzględnieniem nietoperzy.

- Uniwersytet Opolski przeprowadził 3 prelekcje w szkołach podstawowych i gimnazjach z zakresu ochrony nietoperzy.
- Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Opolu wydała broszurę „Nietoperze obszarów Natura 2000” w ramach kampanii edukacyjnej „Śląsk rośnie zielono”, natomiast Uniwersytet Opolski opublikował artykuł: „Nietoperze (*Chiroptera*) w obiektach sakralnych Stobrowskiego Parku Krajobrazowego (Opolszczyzna)” w czasopiśmie Parki Narodowe i Rezerwy Przyrody nr 31 (1) s 71-79, 2012.
- W ramach szeroko pojętej działalności edukacyjnej została wydana publikacja pt.: „Natura 2000 na Podkarpaciu” sfinansowana ze środków Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska w Rzeszowie, mająca na celu spopularyzowanie Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000 wśród społeczeństwa w województwie podkarpackim.
- Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Rzeszowie w ramach swojej działalności statutowej wspiera formalnie tego typu projekty zmierzające do skuteczniejszej ochrony tej grupy rzadkich i ginących ssaków poprzez wykorzystywanie i rozpowszechnianie między innymi innowacyjnych rozwiązań w nich prezentowanych.
- Zespół Karpackich Parków Krajobrazowych z siedzibą w Krośnie wspólnie z lokalnymi samorządami, jednostkami PGL Lasy Państwowe i organizacjami przyrodniczymi, corocznie organizuje imprezy plenerowe pod nazwą „Noc Nietoperzy w Czarnorzekach”. Zamierzeniem organizatorów tego przedsięwzięcia jest edukacja na temat ochrony nietoperzy i ich pożytecznej roli w środowisku. W 2012 r. roku uczestnicy tego spotkania udali się do sztolni „Nad Czają”, gdzie odbyło się zamknięcie kraty broniącej wejścia do niej przez całą zimę, by nikt nie zakłócał spokoju nietoperzom hibernującym w skalnym chodniku.
- Zachodniopomorskie Towarzystwo Chiropterologiczne "Mopek" prowadziło edukację terenową z zakresu biologii i ekologii nietoperzy w Szczecinie i okolicach (m.in. podczas dużej imprezy „Dni Morza”) dla dzieci i młodzieży ze szczecińskich gimnazjów i liceów.
- Pani dr Joanna Furmankiewicz pracownik Katedry Biologii Ewolucyjnej i Ekologii Wydziału Nauk Biologicznych Uniwersytetu Wrocławskiego w 2012 r. przygotowała materiały merytoryczne do utworzenia Ścieżki Edukacji Ekologicznej o nietoperzach

w dolinie Kleśnicy (przewodnik i tablice), wykonawcy: Uniwersytet Wrocławski oraz Podziemna Trasa Turystyczno-Edukacyjna w Starej Kopalni Uranu w Kletnie.

- Ponadto w publikacji „Aleje – skarbnice przyrody: praktyczny podręcznik ochrony alej i ich mieszkańców” (Fundacja EkoRozwoju, Wrocław 2012), znalazł się rozdział „Nietoperze” (str. 93-102) autorstwa Joanny Furmankiewicz.

9. Odpowiedzialne ciała, które zgodnie z Artykułem III ust. 5 Porozumienia zostały wyznaczone w celu doradzania przy zarządzaniu i ochronie nietoperzy.

Państwowa Rada Ochrony Przyrody (ul. Wawelska 52/54, 00-922 Warszawa)

oraz

Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska (ul. Wawelska 52/54, 00-922 Warszawa)

10. Inne działania w ochronie nietoperzy.

- Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Opolu przygotowała projekt „Ochrona najcenniejszych muraw, torfowisk i zimowisk nietoperzy w opolskich obszarach Natura 2000”, na który uzyskano dofinansowanie ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko; realizacja projektu obejmie lata 2013-2014.
- Decyzją z 3 grudnia 2010 r., nr RDOŚ-30-PN.II-6631-672/10/eh, Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Poznaniu zezwolił Nickel Invest nr 3 Sp. z o. o., z siedzibą ul. Krzemowa 1, Złotniki, 62-002 Suchy Las, na zniszczenie siedliska (w tym zimowiska oraz innych schronień) nietoperzy, znajdującego się w piwnicach wchodzących w skład zespołu obiektów dawnego Browaru Kobylepole, zlokalizowanego przy ulicy Majakowskiego 309/311 w Poznaniu (dz. o nr ewid. 20/41, obręb Kobylepole). W ramach rekompensaty za zniszczenie siedliska nietoperzy, inwestor wybudował nowy obiekt, według projektu i pod nadzorem osób reprezentujących Polskie Towarzystwo Ochrony Przyrody „Salamandra”, który został połączony z dotychczasowym zimowiskiem, w sposób umożliwiający swobodny przelot wszystkich zimujących w piwnicach nietoperzy. Ze sprawozdania z realizacji

wyżej wymienionego zezwolenia, przekazanego przez Nickel Invest nr 3 Sp. z o. o., wynika, że w dniu 13 września 2012 r. Polskie Towarzystwo Ochrony Przyrody „Salamandra” dokonało ostatecznej kontroli realizacji schronienia zastępczego i 26 września 2012 r. dokonało odbioru budowli. Stwierdzono wówczas pierwsze nietoperze przybywające na zimowisko.

Obecnie oba obiekty funkcjonują równolegle. W najbliższych dniach zamknięte zostaną wszystkie znalezione wloty do starego zimowiska. W wyniku tego działania nietoperze, po wybudzeniu się z hibernacji, będą zmuszone do korzystania z nowego miejsca i wydostania się na zewnątrz poprzez wyloty usytuowane w nowym zimowisku. Po zakończeniu zimowania nietoperzy zamknięte zostanie połączenie między pomieszczeniami dotychczasowego i nowego zimowiska, a wloty do niego zostaną zabezpieczone w sposób uniemożliwiający dostanie się nietoperzy do środka

W roku 2012 w ramach projektu W ramach realizacji projektu Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Przyrody „pro Natura” pn. „Ochrona podkowca małego w Polsce” zrealizowano szereg działań służących ochronie podkowca małego i innych nietoperzy w Małopolsce, takich jak:

- ochrona kolonii rozrodczej podkowca małego na strychu kościoła p.w. Św. Łukasza Ewangelisty w Jastrzębiku (wykonany został remont pokrycia dachu i więźby dachowej budynku, w celu zabezpieczenia stanowiska nietoperzy);
- ochrona kolonii rozrodczej podkowca małego na strychu kościoła p.w. Św. Demetriusza w Szczawniku (wykonany został remont pokrycia dachu i więźby dachowej budynku, w celu zabezpieczenia stanowiska nietoperzy).
- Polskie Towarzystwo Przyjaciół Przyrody „pro Natura” przeprowadziło szereg prac konserwacyjnych i porządkowych (np. sprzątanie guana) w kilkudziesięciu najcenniejszych stanowiskach nietoperzy woj. małopolskiego.
- W ramach powyższego projektu prowadzono działania edukacyjno-informacyjne: kontynuowano akcję edukacyjną „Szlakiem podkowca” (www.szlakiempodkowca.pl). Na seminarium zorganizowanym w RDOŚ w Krakowie w dniu 13.04.2012 r., które było poświęcone prezentacji działań, podejmowanych na rzecz ochrony przyrody w województwie małopolskim, PTPP „pro Natura” zaprezentowało referat na temat projektu „Ochrona podkowca małego w Polsce”. W dniu 18.05.2012 r. przeprowadzono prezentację projektu dla młodzieży z Zespołu Szkół

Ponadgimnazjalnych w Ryglicach, której celem było zainteresowanie młodzieży ochroną podkowca.

- W sierpniu 2012 r. w Skrzydlnej zorganizowano obóz naukowy dla studentów poświęcony teledetrii podkowca. W obozie uczestniczyli studenci i naukowcy następujących uczelni: Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie, Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu. W obserwacjach wzięła udział także młodzież z IV LO w Poznaniu i Gimnazjum nr 12 w Poznaniu. Obóz miał na celu zaangażować młodych ludzi w bezpośrednią ochronę podkowca.
- Ochrona kolonii rozrodczej podkowca małego na strychu budynku Dyrekcji Ojcowskiego Parku Narodowego, w ramach działalności Polskiego Towarzystwa Przyjaciół Przyrody „pro Natura”.
- Wśród obszarów Natura 2000 na terenie województwa podkarpackiego znajduje się duża liczba obiektów, gdzie chroni się siedliska nietoperzy, w tym kolonie rozrodcze, tereny żerowiskowe i schronienia zimowe. W związku z tym na terenie województwa podkarpackiego ma być realizowany projekt „Podkowiec+. Ochrona podkowca małego i innych gatunków w południowej Polsce”. Realizacja tego projektu jest bardzo ważna dla skutecznej ochrony tych ssaków na Podkarpaciu, w tym na obszarach Natura 2000. W ramach tego projektu, który jest kontynuacją działań prowadzonych od 1996 roku przez Polskie Towarzystwo Przyjaciół Przyrody „pro Natura”, przewiduje się szereg działań z zakresu ochrony czynnej, realizowanych w siedliskach nietoperzy, tj. remonty dachów budynków, instalację platform na guano, remonty krat, zagospodarowanie zieleni wokół budynków-schronień, nasadzenia, pielęgnację zieleni. Podkreślenia wymaga fakt realizacji tego projektu głównie tam, gdzie siedliska nietoperzy znajdują się blisko terenów zamieszkałych przez człowieka, ma więc to zatem wpływ na edukację ekologiczną społeczeństwa i budowanie pozytywnego wizerunku ochrony przyrody.
- W ramach działalności Muzeum Przyrodniczego w Ciężkowicach oraz Koła Łowieckiego „Szarak” w Ciężkowicach w dniu 8 września 2012 roku zorganizowano „Noc Nietoperzową” w rezerwacie przyrody Skamieniałe Miasto, podczas której prowadzone były odłowy monitoringowe nietoperzy. Ponadto, zamontowano 32 budki chiropterologiczne (trocino-betonowe), wydano folder edukacyjny, prowadzono akcje

czyszczenia budek z wolontariuszami – myśliwymi, przeprowadzono 20 godzin prelekcji multimedialnych o biologii i ochronie nietoperzy, przygotowano publikacje prasowe i audycje edukacyjne w regionalnym radiu. Działania podjęto przy wsparciu finansowym Fundacji Wspierania Wsi.

- Nadleśnictwo Lubaczów podjęło cenną inicjatywę mającą na celu zwiększenie skuteczności ochrony tych rzadkich ssaków mających swoje schronienia w bunkrach wybudowanych przez Rosjan na przełomie lat trzydziestych i czterdziestych ubiegłego wieku w ramach umocnień obronnych tworzących tzw. „linię Ribbentrop- Mołotow”. Pozostawione bunkry znajdujące się w lasach Nadleśnictwa służą jako miejsce zimowania żyjących na tym terenie nietoperzy. W ramach projektu współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej podjęto prace mające na celu zabezpieczanie wejść do schronów, dużych otworów i bezpośredniego otoczenia schronów. Działania te podyktowane są nie tylko względami bezpieczeństwa osób zwiedzających dane obiekty ale również względami przyrodniczymi, z których wynika konieczność ograniczenia penetracji bunkrów będących miejscami zimowania nietoperzy. Obiekty te są miejscem zimowania mopków,nocków dużych i nocków łydkowłosych, czyli gatunków wymienionych w załączniku II Dyrektywy Siedliskowej. Ponadto podczas dotychczasowych inwentaryzacji stwierdzono bytowanie gacka brunatnego, gacka szarego, nocka rudego, nocka Natterera i mrocza późnego. Nietoperze wykorzystują schrony jako miejsca hibernacji, kryjówek przejściowe, miejsca spoczynku i miejsca konsumpcji zdobyczy. Prowadzone w ramach projektu działania polegają na zabezpieczeniu bunkrów kratami, zamurowaniu otworów oraz na stworzeniu nowych mikrosiedlisk poprzez wyłożenie wewnątrz cegieł dziurawek, a tym samym polepszenie warunków bytowania nietoperzy

W ramach projektu pn.: „Ochrona nietoperzy na obszarze dwóch województw poprzez ograniczenie zagrożeń, poprawę warunków bytowania i promowanie właściwych zachowań społecznych” dofinansowanego ze środków NFOŚiGW wykonano:

- w kościele w Jaglicach remont podestu znajdującego się pod sklepieniem dachu. Zadanie miało na celu poprawę warunków bytowania kolonii rozrodczej nocka dużego. Remont polegał na wymianie desek w podeście i wyściełanie go folią, zabezpieczającą w przyszłości opadanie guana bezpośrednio na deski powodując ich gnienie oraz oczyszczanie pozostałych elementów z guana;

- na terenie Szczecińskiego Parku Krajobrazowego Puszcza Bukowa w 13 bunkrach zostały zabezpieczone otwory wejściowe przy użyciu krat wykonanych ze zespawanych rur wypełnionych zbrojeniem i betonem. W 12 bunkrach postawiono ścianki z cegły dziurawki o łącznej powierzchni 520m², które stanowią miejsce hibernacji nietoperzy. W 6 bunkrach zamontowano 18 zbiorników na wodę opadową. Woda opadowa, która gromadzi się w zbiornikach ma na celu utrzymanie prawidłowej wilgotności w pomieszczeniu, tak aby duże różnice w jej parametrach nie były przyczyną wybudzania nietoperzy ze stanu hibernacji. Wykonano prace porządkowe obiektów oraz zorganizowano wywóz śmieci, które nagromadziły się na skutek ludzkiej penetracji i dewastacji bunkrów. Na terenie Starej Prochowni jeden z bunkrów zaadaptowano do umieszczania w nim nietoperzy pochodzących z interwencji mieszkańców okolicznych miast. Zakupiono 5 sztuk akwariów do hodowli mączników oraz same mączniki w celu skarmiania nimi nietoperzy pochodzących z interwencji. W ramach projektu powieszono 20 trocinobetonowych skrzynek dla nietoperzy – 10 sztuk dla małych nietoperzy, takich jak np.: karlik, a pozostałe 10 – dla większych, takich jak: borowiec. Zakupiono również 100 sztuk budek dla nietoperzy i zawieszono je na drzewach oraz wykonano czyszczenie 238 sztuk już istniejących budek;
- przy okazji tworzenia warunków dla ostoi nietoperzy zakupiono sprzęt do prowadzenia monitoringu nietoperzy oraz ich obserwacji. Zakup obejmował: 44 logery termohigrometry, 2 detektory ultrasoniczne, 2 sztuki programu bioakustycznego, 2 noktowizory, lornetkę oraz aparat fotograficzny. Ponadto zakupiono system do wizualnej obserwacji nietoperzy w obiektach w postaci dwóch kamer inspekcyjnych do endoskopii w szczelinach. Sprzęt zakupiony w ramach projektu został wykorzystany do opracowania zasad i wytypowania obiektów do poprawy warunków zimowania nietoperzy w wybranych schronach, opracowania zasad do monitoringu zimowego i wytypowanie transektów do monitoringu jesiennego oraz przeprowadzenie monitoringu w Puszczy Bukowej (Prochownia i OSP nad j. Szmaragdowym);
- jednocześnie postawiono dwie tablice informacyjne dotyczące: zimowiska nietoperzy na terenie Puszczy Bukowej oraz kolonii rozrodczej nocka dużego na strychu kościoła w Jaglicach;
- na terenie Międzyrzeckiego Rejonu Umocnionego (woj. lubuskie), zakonserwowano i naprawiono zabezpieczenia ostoi oraz odkrzaczono wloty dla nietoperzy.

Natomiast, jak wynika z nadesłanych do Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska we Wrocławiu informacji, działania związane z ochroną nietoperzy na terenie województwa dolnośląskiego prowadzone były w 2012 r. przez Polskie Towarzystwo Przyjaciół Przyrody „pro Natura” i Lasy Państwowe.

W 2012 r. „pro Natura” zrealizowała (w ramach projektu „Ochrona letnich i zimowych stanowisk występowania nietoperzy w wybranych obiektach na Dolnym Śląsku”) następujące działania:

- W ramach ochrony letnich stanowisk nocka dużego w budynku mieszkalnym w Ziębicach, w kościołach we Wleniu, Paszowicach oraz Konradowie usunięte zostało nagromadzone na strychu guano nietoperzy oraz wymieniono folię na platformach.
- W ramach ochrony zimowych stanowisk nietoperzy:
- wymieniono bramki wejściowe w bunkrach w Pawłowicach (gmina Wrocław) oraz odtworzono uszkodzone ściany bunkrów;
- wymieniono metalową bramkę wejściową do Sztolni w Srebrnej Przełęczy (gmina Stoszowice) oraz poddano kratę konserwacji antykorozyjnej;
- wymieniono metalową bramkę wejściową do Sztolni Dolnej i Górnej Kopalni Tąpadła (gmina Sobótka), uzupełniono brakujące elementy kraty oraz poddano kratę konserwacji antykorozyjnej
- wymieniono metalową bramkę wejściową do sztolni w Piechowicach, zakonserwowano antykorozyjnie kratę oraz zawieszono pustaki ze szczelinami dla nietoperzy;
- wymieniono metalową bramkę wejściową do Sztolni nad PKP 2 w Szklarskiej Porębie Dolnej i poddano naprawie i konserwacji antykorozyjnej metalową kratę;
- wymieniono metalową bramkę wejściową do Sztolni w Sowiej Dolinie koło Karpacza i poddano naprawie i konserwacji antykorozyjnej metalową kratę;
- wymieniono metalową bramkę wejściową do Sztolni III w Leśnej k. Lubania i poddano naprawie i konserwacji antykorozyjnej metalową kratę;
- wymieniono metalową bramkę wejściową do Sztolni nad Purpurowym Jeziorkiem i poddano naprawie i konserwacji antykorozyjnej metalową kratę;
- wymieniono metalową bramkę wejściową do Sztolni przy Błękitnym Jeziorku oraz poddano naprawie i konserwacji antykorozyjnej metalową kratę;

- wykonano i zainstalowano metalową kratę z wbudowaną bramką wejściową w Sztolni przy Hydromecie w Kowarach, w sztolni w Chwalimierzu oraz Baworowo 3 w Leśnej;
 - przeprowadzono konserwację drzwi wejściowych oraz wykonano nowe i udrożniono istniejące kominki wentylacyjnych w celu poprawy mikroklimatu w Chłodni w Cieszkowie.
 - Ponadto w trakcie Dnia Otwartego Domów Przysłupowych w Uniemyślu „pro Natura” zaprezentowała stoisko edukacyjne ochrony podkowca małego w Polsce. Zadanie zrealizowano w maju 2012 roku w ramach projektu „Ochrona podkowca małego w Polsce”.

W 2012 r. Lasy Państwowe zrealizowały następujące działania:

- Zawieszono 167 budek dla nietoperzy w Nadleśnictwach: Bystrzyca Kłodzka (30), Kamienna Góra (5), Bolesławiec (25), Świątoszów (20), Międzylesie (20), Pieńsk (40), Świdnica (27).
- W ramach zabezpieczania miejsc przebywania nietoperzy, zainstalowano trzy kraty w wejściach do podziemi w Nadleśnictwach: Świeradów Zdrój, Szklarska Poręba, Złotoryja, oraz przeprowadzono remont istniejących krat w Nadleśnictwach: Świeradów Zdrój, Szklarska Poręba oraz Śnieżka (większość prac realizowana była przy współpracy z PTPP "pro Natura").
- W Nadleśnictwie Szklarska Poręba odkopano wylot szybu sztolni będącej miejscem zimowania tych ssaków, zasypyany przez osuwający się grunt i skały.
- W Nadleśnictwie Legnica zaadoptowano istniejące powojenne bunkry na sztuczne zimowiska.
- W Nadleśnictwie Milicz, we współpracy z PTPP "pro Natura" zakończono prace związane z ochroną letnich i zimowych stanowisk przebywania nietoperzy – Chłodnia Cieszków.
- W Nadleśnictwie Świdnica otwarta została Jaskinia Nietoperzy, wykorzystywana do Edukacji Ekologicznej społeczeństwa. Wydano także broszurę jej dotyczącą oraz folder o Nadleśnictwie zawierający informacje o obszarze Natura 2000 "Ostoja Nietoperzy Gór Sowich".
- Na bieżąco monitorowane są drzewostany pod kątem pozostawiania drzew dziuplastych, które mogą zostać zasiedlone przez nietoperze oraz pozostawiane kępy

drzewostanów do naturalnego rozkładu w Nadleśnictwach: Zdroje, Kamienna Góra oraz Oborniki Śląskie.

- Przeprowadzono 20 pogadanek, prelekcji oraz warsztatów dla dzieci i młodzieży, związanych z ochroną nietoperzy w Nadleśnictwach: Żmigród, Międzyzlesie, Milicz. W Nadleśnictwie Świdnica, działania takie mają charakter ciągły i podejmowane są we współpracy z chiropterologiem z Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Na terenie Nadleśnictwa Oława prowadzono badania dotyczące preferencji siedliskowych nietoperzy w okresie rozrodu, ze szczególnym uwzględnieniem mopka. Powyższe badania przeprowadzone zostały przez pracowników Wydziału Nauk Biologicznych Uniwersytetu Wrocławskiego

11. Działalność badawcza.

Pani dr Joanna Furmankiewicz pracownik Katedry Biologii Ewolucyjnej i Ekologii Wydziału Nauk Biologicznych Uniwersytetu Wrocławskiego w 2012 r. opracowała pierwszy polski detektor ultradźwiękowy we współpracy z wrocławską firmą akustyczną Animal Sound Labs w ramach projektu pn. "Opracowanie i wdrożenie nowoczesnych metod bezinwazyjnego monitoringu środowiska i ich wykorzystanie w ochronie zagrożonych gatunków". Zorganizowała szkolenie „Podstawy akustycznych metod badań nietoperzy” dla osób zajmujących się monitoringiem nietoperzy.

Na terenie województwa lubelskiego grupa członków Lubelskiego Towarzystwa Ornitologicznego we współpracy z Sekcją Teriologiczną Studenckiego Koła Naukowego Biologów przy Uniwersytecie Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie corocznie prowadzi badania chiropterologiczne ukierunkowane na poznawanie składu gatunkowego nietoperzy Lubelszczyzny, prowadzenie monitoringu zimowego i letniego, ochronę siedlisk i kryjówek nietoperzy. Dotychczasowe wyniki badań posłużyły do wytypowania kilku ostoi przyrody w systemie Natura 2000 dla ochrony miejsc występowania nietoperzy.

W Parku Narodowym Bory Tucholskie oznaczane są gatunki nietoperzy w diecie sów na podstawie wypluwek.

W 2012 r. Generalny Dyrektor Ochrony Środowiska i regionalni dyrektorzy ochrony środowiska wydali 21 zezwoleń na realizację czynności zakazanych takich jak chwytanie i przetrzymywanie oraz umyślne płoszenie i niepokojenie nietoperzy, o których mowa

w ust. 52 ust. 1 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2009 r. Nr 151, poz. 1220, z późn. zm.), związanych z prowadzeniem badań naukowych oraz inwentaryzacji na potrzeby realizacji ocen oddziaływania różnych inwestycji (np.: farm wiatrowych, dróg) na nietoperze, w stosunku do wszystkich gatunków nietoperzy (Chiroptera) występujących w Polsce, ważnych maksymalnie do 30 listopada 2017 r.

W ramach ww. decyzji wydano 3 zezwolenia na oznakowanie obrączkami chiropterologicznymi maksymalnie 4130 osobników nietoperzy, należących do wszystkich gatunków występujących na terenie naszego kraju, w terminie do dnia 31 grudnia 2015 r.

Ponadto w ramach ww. decyzji wydano 2 zezwolenia na oznakowanie nadajnikami telemetrycznymi maksymalnie 150 osobników nietoperzy, należących do gatunków: podkowiec mały (*Rhinolophus hipposideros*) i nocek duży (*Myotis myotis*), w terminie do dnia 31 grudnia 2015 r.

Regionalni dyrektorzy ochrony środowiska wydali także 16 zezwoleń na odstępstwa od zakazu fotografowania, filmowania i obserwacji, mogących powodować płoszenie lub niepokojenie nietoperzy, 12 zezwoleń na odstępstwa od zakazu niszczenia siedlisk nietoperzy oraz 1 zezwolenie na odstępstwa od zakazu przemieszczania osobników nietoperzy z miejsc regularnego przebywania na inne miejsca.

W sumie w 2012 r. wydano 50 zezwoleń na odstępstwa od zakazów zawartych w ust. 52 ust. 1 ustawy o ochronie przyrody, w stosunku do wszystkich gatunków nietoperzy występujących w Polsce.

Ponadto Lasy Państwowe zleciły wykonanie następujących prac badawczych:

„Dynamika wybranych gatunków zoocenozy na podstawie długoletnich obserwacji prowadzonych w Puszczy Białowieskiej”, realizujący: Instytut Badawczy Leśnictwa.

Cel: nietoperzy dotyczy część pracy - zaplanowano uzyskanie informacji o występowaniu tych zwierząt w wybranych drzewostanach Puszczy Białowieskiej. Uzyskane dane pozwolą na określenie zmienności zagęszczenia gatunkowego nietoperzy pomiędzy różnymi powierzchniami. Czas realizacji: 11 marca 2011 – 31 grudnia 2015 r.

„Występowanie nietoperzy w lasach w zależności od wieku, struktury przestrzennej i składu gatunkowego drzewostanów”, realizujący: Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu oraz współpracujący z nim chiropterolodzy.

Cel: rozpoznanie występowania nietoperzy w lasach w zależności od wieku, struktury przestrzennej i składu gatunkowego drzewostanów. Czas realizacji: 12 kwietnia 2012 – 31 marca 2015 r.

12. Sposób uwzględnienia potencjalnego wpływu pestycydów na nietoperze i ich zasoby pokarmowe oraz wysiłki podjęte w celu zastąpienia środków konserwacji drewna silnie toksycznych dla nietoperzy.

W roku 2012 nie podjęto specjalnych działań w tej dziedzinie.

D. Funkcjonowanie Porozumienia

13. Współpraca z innymi państwami leżącymi w zasięgu zainteresowań Porozumienia.

Trwające od 1999 roku, coroczne liczenie nietoperzy w rezerwacie "Nietoperek", odbywa się przy udziale chiropterologów z zagranicy. W roku 2012 w liczeniu uczestniczyli m.in. naukowcy z Centrum Obrączkowania Nietoperzy w Dreźnie.

14. Działania podjęte w celu realizacji Rezolucji przyjętych przez Konferencje Stron.

W ramach obchodów roku nietoperza Ministerstwo Środowiska zorganizowało w dniach 15-16 listopada 2012 r. konferencję chiropterologiczną. Celem konferencji było stworzenie platformy do dyskusji i wymiany doświadczeń dla szeroko pojętej administracji państwowej z sektora ochrony środowiska, naukowców, przedstawicieli NGO jak również prywatnych osób zajmujących się lub po prostu interesujących się nietoperzami. W trakcie spotkania, w którym uczestniczyło ponad 80 osób, przedstawiono prezentację o działaniu porozumienia EUROBATS.